

K E N D E L S E

Afsagt 5. december 2024

(Højesteretsdommer Jørgen Steen Sørensen)

i

Faglig voldgiftssag FV2024-417

3F Transportgruppen

(advokat Evelyn Jørgensen)

mod

DI Overenskomst I

for

Umove A/S

(advokat Kuzma Pavlov)

1. Uoverensstemmelsen

Sagen angår, om toiletfaciliteterne for buschauffører på nærmere angivne vagter med Umove A/S som operatør opfylder kravene i overenskomstbestemte og offentligretlige regelsæt.

2. Påstande

3F Transport har påstået, at DI Overenskomst I skal anerkende, at Umove A/S ikke har sikret chaufførerne tilstrækkelig og forsvarlig adgang til toiletbesøg på vagterne 10794, 10162, 10194, 10744, 10193 og 10110, jf. bekendtgørelse nr. 290 af 5. maj 1993 om skiftende arbejdssteders indretning.

DI Overenskomst I har påstået frifindelse.

3. Sagens behandling i faglig voldgift

Sagen blev mundtligt forhandlet den 20. november 2024 med højesteretsdommer Jørgen Steen Sørensen som opmand.

Partsudpegede medlemmer af voldgiftsretten for 3F Transport var Kim Poder og Jørn Hedengran, begge 3F Transport.

Partsudpegede medlemmer af voldgiftsretten for DI Overenskomst I var Sussi Lillia Skovgaard-Holm og Kirsten Bork, begge DI.

Der blev afgivet forklaring af A, B, C, D og E.

Der var efter votering ikke flertal for et resultat blandt de partsudpegede medlemmer af voldgiftsretten. Afgørelsen skal derfor træffes af opmanden.

4. Sagsfremstilling

Sagen drejer sig om toiletfaciliteterne for chauffører på de vagter, der fremgår af 3F's påstand. Vagterne angår buskørsel på linje 10 og 11 i København, der har Trafikselskabet Movia som udbyder og Umove som operatør. Det fremgår af sagen, at Umove i september 2020 vandt udbuddet vedrørende linje 10, og at denne linje efterfølgende blev opdelt i linje 10 og 11.

Linje 10 kører mellem Åmarken St. og Brønshøj Torv.

Linje 11 kører mellem Rådhuspladsen St. og Vigerslev, idet visse ture på linjen (vagt nr. 10794) dog køres mellem Rådhuspladsen St. og Avedøre St.

Af en tillægsaftale af 10. december 2021 mellem Movia og Umove fremgår bl.a.:

"Tillægsaftale

Vedr. toiletter pga. nedlæggelse af toiletter ved Rådhuspladsen

...

§2

Det følger af Movias udbud A-19, at der for linje 10 i enhed 3 (A190103) stilles pause- og/eller toiletfaciliteter til rådighed for Operatøren i Vester Voldgade ved Rådhuspladsen.

Linje 10 er ved "Tillægsaftale vedr. udvidelse med linje 11" indgået mellem parterne 12. februar 2021 opdelt i linje 10 og linje 11, og det er linje 11, der har endestation på Rådhuspladsen.

Umove har planlagt driften med adgang til toiletter ved Rådhuspladsen i nattetimerne, hvor linje 11 kører mellem Rådhuspladsen og Vigerslev Alle/Vigerslevvej.

Pausefaciliteterne i Vester Voldgade (Rådhuspladsen) nedlægges pr. 12. december 2021, da Movia er blevet opsagt af udlejer, og parterne har derfor aftalt følgende løsning:

Køreplanerne for natdrift planlægges fremadrettet med op til 15 minutters ophold ved Vigerslev Alle/Vigerslevvej, så der er tilstrækkelig tid til at toiletbesøg kan ske ved pausefaciliteterne ved Ålholm Plads.

Såfremt chaufførerne ønsker at køre til Ålholm Plads for at benytte toiletfaciliteterne, så skal de fortsætte ad Vigerslev Alle frem til Vigerslevvej, således at stoppestedet Vigerslev Alle/Vigerslevvej betjenes. Er bussen tom, når den kommer til Lykkebovej, må chaufføren dreje af her."

Af en oversigt af 31. januar 2022 udarbejdet af Umove fremgår bl.a.:

"Toiletfaciliteter på linje 10 & 11

LINJE 10:

Ålholm Plads er der Movia faciliteter, og det er det primære toilet på ruten.

Brønshøj Torv:

Her er det offentlige toiletter, som kan benyttes ifm udligning.

LINJE 11:

Rådhuspladsen:

I dag timerne skal I bruge det offentlige toilet på Rådhuspladsen. Dette er et bemanded toilet, og den eneste løsning Movia kunne finde i området.

Avedøre Byvej:

Når I har den lange pause ved Byvej, kører I til Avedøre St. i p-bilen, og holder pausen der. Efterfølgende kører I retur til Byvej i samme bil, og overtager bussen. Ved udligning på Byvej, kan toilettet på stedet benyttes. Dette toilet bruges også af Hvidovre Kommune.

Vigerslevvej/Vigerslev Alle:

I aften/nattetimerne, er der flyttet på udligningen, således at I har 15 min ved ankomst til Vigerslev Kirke. Derfor kan I, i de tilfælde det er nødvendigt, køre til Ålholm Plads i bussen, og gå på toilettet der. Herefter returneres til Vigerslev Alle i bussen, og turen startes op.

Ovenstående ordning med linje 11 er midlertidig, da linjen forventes forlænget til Avedøre St. på ALLE afgang fra juni måned af. Det er ikke optimalt, men den bedste løsning som Movia kunne fremskaffe.

Ud over ovenstående retningslinjer, vil vi endnu engang præcisere følgende: Hvis man skal på toilettet, og ikke kan nå frem til det tiltænkte ophold, så stopper man ind et af de steder der er toiletforhold, kalder driften op og siger man skal på toilettet, hvorefter driften melder en forsinkelse ind til Movia."

Af en meddelelse af 17. maj 2018 fra Umove fremgår bl.a.:

"Vi vil gerne benytte lejligheden til at ønske jer alle en dejlig Ramadan.

Driften respekterer jeres Ramadan og bakker op omkring det, men vi skal ligeledes gøre jer opmærksomme på at det er et stort ansvar at køre bus. Skulle I på jeres arbejdsdage føle jer trætte, svimle eller på anden måde ikke på toppen, så håber vi, at I vil tage et glas vand eller lignende, så der ikke opstår situationer, som kunne være undgået."

Der er for voldgiftsretten fremlagt en række yderligere bilag.

Særligt om de relevante toiletforhold er der fremlagt bl.a. oversigter over, hvor på linje 10 og 11 der er toiletfaciliteter (faste toiletter og nødtoiletter), oplysninger om åbningstiderne for det offentlige toilet på Rådhuspladsen St. (kl. 09:00-22:30), fotos af det offentlige toilet på Brønshøj Torv og sammentælling af antallet af gange, hvor der på de enkelte vagter er mulighed for at benytte toiletter. Af sammentællingen fremgår bl.a., at der på vagterne samlet set er toiletmuligheder 20-32 gange, og at udligningsminutterne (dvs. de afsatte minutter til at indhente forsinkelser) pr. vagt (ekskl. pauser) er 57-95 minutter.

Det fremgår også af en sammentælling, at der overalt på ruterne maksimalt er 15 minutter til et toilet, herunder et nødtoilet.

Særligt om de relevante vagter er der fremlagt en oversigt over deres minuttal, herunder udligningsminutter. Det fremgår, at der i visse tilfælde i løbet af en vagt kan være op mod 4 timers kørsel før eller efter den indlagte hovedpause. De samlede vagter har en varighed på ca. 5 ½ timer – ca. 8 timer. Vagterne gælder for perioden 6. maj – 7. december 2024.

Af andre bilag er der fremlagt bl.a. en rapport med titlen "APV Umove Bagsværd 2023", der efter det oplyste er udarbejdet af B, og en rapport med titlen "Bagsværd, APV-og Trivselsundersøgelse 2023", der efter det oplyste er udarbejdet af Umove.

5. Retsgrundlag

5.1. Overenskomstgrundlag

Overenskomst (2023-2025) mellem DI Overenskomst I (AKT) og 3F Fagligt Fælles Forbund, Transportgruppen, for rutebilchauffører og garagearbejdere indeholder i bilag 15 bl.a. følgende:

"Velfærdsforanstaltninger

Der er mellem parterne enighed om, at det er arbejdsgivers ansvar at sikre, at der stilles velfærdsforanstaltninger til rådighed for chaufførerne i overensstemmelse med arbejdsmiljølovgivningens regler herom, og at velfærdsforanstaltningerne skal opfylde kravene fastsat i den til enhver tid gældende Vejledning fra Branchearbejdsmiljørådet for transport og engros samt Arbejdstilsynets Vejledning om Velfærdsforanstaltninger ved skiftende arbejdssteder.

Parterne ønsker at sætte fokus på håndhævelsen af reglerne på området, så det effektivt sikres, at chaufførerne har velfærdsforanstaltninger til rådighed, der er i overensstemmelse med arbejdsmiljølovens regler herom.

På denne baggrund er der enighed om, at bestemmelserne om velfærdsforanstaltninger i §§ 10-12 i bekendtgørelse nr. 290 af 5. maj 1993 om skiftende arbejdssteders indretning fremadrettet anses for at være en del af Lands- og Tillægsoverenskomsten, og at sager om overtrædelse heraf følgelig kan rejses i det fagretlige system, jf. § 1 og § 2, nr. 4 i bekendtgørelse nr. 1156 af 25. november 2004 om begrænsning af Arbejdstilsynets tilsyn med overholdelse af visse arbejdsmiljøregler (med senere ændringer).

...

Parterne er herudover enige om – eventuelt sammen med Dansk Persontransport – at indgå i en forpligtende og resultatorienteret dialog med trafikkselskaber, ministerier og relevante myndigheder for at sikre, at de lovpligtige velfærdsforanstaltninger er til rådighed, og opfordre til, at trafikkselskaberne ved tilrettelæggelsen af køreplaner prioriterer, at der er mulighed for pauser med passende geografisk og tidsmæssig placering, så det er muligt at benytte velfærdsforanstaltninger som f.eks. toiletter."

5.2. Offentligretlig regulering mv.

Bekendtgørelse nr. 290 af 5. maj 1993 om skiftende arbejdssteders indretning indeholder bl.a. disse bestemmelser:

”Kapitel 4 Velfærdsforanstaltninger

§ 10. Arbejdsgiveren skal sørge for, at den ansatte under arbejdet har adgang til

1. toilet,

...

§ 11. Adgang til faciliteterne, der kræves ifølge § 10, skal etableres på en af følgende måder eller en kombination heraf, jf. dog § 12:

1. Faciliteterne findes eller etableres på arbejdsstedet eller i umiddelbar nærhed af dette, forsvarligt indrettet i egnede lokaler, der er til rådighed under arbejdet.

2. Faciliteterne etableres på arbejdsstedet i skurvogne eller andre flytbare enheder, der er egnede og forsvarligt indrettede. Afløbsfri toiletter skal have samme hygiejniske standard som toiletter med vandudskylning. Hvis en skurvogn eller lignende stilles til rådighed for flere end 4 personer, skal den opfylde kravene i Arbejdstilsynets bekendtgørelse om indretning af skurvogne og lignende, og toiletter skal om muligt og rimeligt tilsluttes kloak.

3. Faciliteterne findes til rådighed på et af arbejdsgiveren etableret samlingssted, udgangssted eller lignende. Er samlingsstedet et fast forretningssted, værksted eller lignende i arbejdsgiverens virksomhed, skal faciliteterne opfylde kravene til velfærdsforanstaltninger på faste arbejdssteder. Er samlingsstedet af midlertidig karakter, skal faciliteterne opfylde kravene til skurvogne som anført i 2). En forudsætning for, at samlingsstedets toiletfaciliteter anses at give fyldestgørende adgang til toilet, er dog, at den ansatte som led i sit arbejde vender tilbage til samlingsstedet med passende mellemrum eller på anden måde under arbejdet har rimelig mulighed for at benytte toiletfaciliteterne på samlingsstedet. Er det ikke tilfældet, skal der anvises den ansatte andet toilet af forsvarlig hygiejnisk standard i passende nærhed af arbejdsstedet.

...

§ 12. Hvis de i § 11 nævnte måder ikke er anvendelige, f.eks. fordi arbejdet består i eller er forbundet med transport over større afstande, eller det ikke er hensigtsmæssigt at benytte et samlingssted, skal arbejdsgiveren sikre sig, at den ansatte har adgang til de i § 10 krævede faciliteter på anden rimelig og forsvarlig måde. Det kan f.eks. ske ved passende ophold på egnede steder eller ved brug af transportmidlet, forudsat dette er egnet hertil.

...

Kapitel 5 Detailregler

§ 13. Direktøren for Arbejdstilsynet bemyndiges til, under medvirken af Arbejds miljørådet, jf. § 66, stk. 1, nr. 3, i lov om arbejdsmiljø, at fastsætte detailregler i overensstemmelse med foranstående bestemmelser.”

Af Arbejdstilsynets vejledning af 1. september 1998 om velfærdsforanstaltninger ved skiftende arbejdssteder (AT-meddelelse nr. 1.03.1) fremgår bl.a.:

”Område

Reglerne for skiftende arbejdssteders indretning gælder, når ansatte udfører arbejde uden for arbejdsgiverens bedriftsområde. Det kan være arbejde på fremmed virksomhed, fx med reparation af maskiner, arbejde i private hjem såsom hjemmehjælp, hjemmesygepleje, arbejde på offentlige steder, fx vinduespolering, renholdelse og vedligeholdelse af gader mv., arbejde med transport, postomdeling, patruljering eller redningstjeneste.

...

Generelt

Arbejdsgiveren skal sørge for, at den ansatte under arbejdet har adgang til

- toilet

...

Indretningsmuligheder

Arbejdsgiveren skal sikre sig, at der er velfærdsfaciliteter til rådighed under arbejdet.

Som hovedregel skal velfærdsforanstaltningerne etableres på en af følgende tre måder, eller en kombination af disse:

Egnede lokaler

...

Skurvogne

...

Samlingssted

...

Indretningsmuligheder, undtagelse fra hovedreglen

Der vil være nogle tilfælde, hvor det ikke kan lade sig gøre at anvende en af de tre måder. Det kan fx være, fordi arbejdet består i eller er forbundet med transport over store afstande, eller det kan være, fordi det ikke er hensigtsmæssigt at benytte et samlingssted.

I de tilfælde skal arbejdsgiveren sikre sig, at den ansatte har adgang til de krævede faciliteter på anden rimelig og forsvarlig måde. Faciliteterne kan i disse tilfælde stilles til rådighed ved passende ophold på egnede steder, eller ved brug af transportmidlet, hvis det er indrettet og egnet hertil.

...

Toilet

Der skal altid være adgang til toilet. Toilet skal anvises inden for passende transporttid (ca. 10 minutter).

Toilet skal være vandskyllende eller have mindst samme hygiejniske standard.

...

Hvor det på grund af arbejdets art, fx for ansatte, der kører over lange afstande, ikke er muligt/ hensigtsmæssigt at benytte toilet i lokaler på eller i umiddelbar nærhed af arbejdsstedet, i skurvogn eller på samlingssted, jf. afsnit om indretningsmuligheder, eller hvor afstanden til toilet overstiger ca. 10 minutters transporttid, kan de ansatte henvises til at bruge offentligt toilet (adgang direkte fra offentlig

vej) eller publikumstoilet (beregnet til kunder i supermarked, gæster i cafeteria mv.), dog forudsat, at arbejdsgiveren sikrer sig samt fører kontrol med, at de er af en forsvarlig hygiejnisk standard.

For så vidt angår ansatte, der kører efter fastlagt rute/tidsplan, fx buschauffører, skal det af tidsplanen fremgå, hvor der holdes pauser, så chaufføren har mulighed for at benytte de anviste faciliteter.

...

Håndvask

Der skal altid være adgang til håndvask. Det skal være muligt at vaske hænder i forbindelse med toiletbesøg og spisning mv.”

Af et brev af 25. september 2000 fra Arbejdstilsynet til Specialarbejderforbundet i Danmark fremgår bl.a.:

”Vedr.: Pauser og toiletbesøg for buschauffører.

De har ved skrivelse af 25. maj d.å. rejst en række spørgsmål om, hvor langt et interval Arbejdstilsynet kan anbefale mellem de anviste pauser, hvor toiletbesøg skal kunne foretages, samt hvilket interval er det længste Arbejdstilsynet kan acceptere.

I den anledning bemærkes følgende:

Arbejdstilsynet har så vidt det ses ingen praksis på det pågældende område. De eneste regler er såvidt det ses er den passus, der fremgår af At-meddelelse nr 1. 03. 1, som er anført i Deres skrivelse. Man må derfor lægge til grund, at arbejdsgiveren skal tilrette arbejdet således, at de ansatte har mulighed for at komme på toilettet med rimelige intervaller. Det er derfor ikke muligt at fastsætte noget eksakt interval, ej heller noget længste interval.

Det er derfor næppe heller acceptabelt at inddrage pauserne fuldstændigt i tilfælde af forsinkelser, idet dette næppe vil blive anset for en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af arbejdet.”

Af en udtalelse fra Arbejdstilsynet, der efter det oplyste er afgivet i 2022, fremgår bl.a.:

”Tak for henvendelsen til Arbejdstilsynet og beklager den lange svartid. Først vil jeg gerne henvise til vores vejledning: <https://at.dk/regler/atvejledninger/velfaerdsforanstaltninger-skiftende-arbejdssteder-1-03-1/>

Her står der under toilet:

For så vidt angår ansatte, der kører efter fastlagt rute/tidsplan, fx buschauffører, skal det af tidsplanen fremgå, hvor der holdes pauser, så chaufføren har mulighed for at benytte de anviste faciliteter.

Det fremgår af bekg. om skiftende arbejdssteders indretning § 10, nr. 1, at arbejdsgiveren skal sørge for, at den ansatte under arbejdet har adgang til toilet. Det følger derefter af § 12, at arbejdsgiveren skal sikre sig, at den ansatte har adgang til de i § 10 krævede faciliteter på anden rimelig og forsvarlig måde, hvilket er gældende for fx buschauffører og lignende, jf. også vejledningen.

I vejledningsmaterialet fremgår det uddybende i forhold til bl.a. chauffører og lignende, at: "Hvor det på grund af arbejdets art, fx for ansatte, der kører over lange afstande, ikke er muligt/hensigtsmæssigt at benytte toilet i lokaler på eller i umiddelbar nærhed af arbejdsstedet, i skurvogn eller på samlingssted, jf. afsnit om indretningsmuligheder, eller hvor afstanden til toilet overstiger ca. 10 minutters transporttid, kan de ansatte henvises til at bruge offentligt toilet (adgang direkte fra offentlig vej) eller publikumstoilet (beregnet til kunder i supermarked, gæster i cafeteria mv.), dog forudsat, at arbejdsgiveren sikrer sig samt fører kontrol med, at de er af en forsvarlig hygiejnisk standard.

For så vidt angår ansatte, der kører efter fastlagt rute/tidsplan, fx buschauffører, skal det af tidsplanen fremgå, hvor der holdes pauser, så chaufføren har mulighed for at benytte de anviste faciliteter.

Endvidere accepteres det, at rengøringspersonale henvises til at bruge de offentlige toiletter, som de som led i deres arbejde rengør."

Vejledningens udgangspunkt om, at toilet skal anvises inden for en passende transporttid (ca. 10 min), skal først og fremmest anses som vejledende, og gælder ikke, hvor arbejdet består i, eller er forbundet med transport over større afstande – her skal arbejdsgiveren sikre sig, at der er adgang til et toilet på anden rimelig og forsvarlig måde.

Arbejds miljølovgivningen og Arbejdstilsynet forholder sig ikke til, hvor mange pauser der holdes, men blot at arbejdsgiver anviser toiletter, som ansatte kan anvende, hvilket passende kunne være i forbindelse med en pause."

Der er endvidere fremlagt en udtalelse af 29. juni 2009 fra Arbejdstilsynet til Ankestyrelsen vedrørende en rapport fra tilsynet om psykisk arbejdsmiljø samt Arbejdsrettens dom af 11. juni 2009 (AR2008.760).

5.3. Branchevejledning

Af Branchevejledning om busser i rutekørsel, der er udgivet af Branchearbejds miljørådet for transport og engros, fremgår bl.a. (s. 11):

"Velfærdsforanstaltninger

Toilet

Udbyder skal sikre, at der ved alle endestationer er adgang til toiletter i nødvendigt omfang. Det skal aftales lokalt og fremgå af tidsplanen, hvornår der holdes pauser, så chaufføren har mulighed for at benytte de anviste faciliteter."

6. Forklaringer

A har forklaret bl.a., at han i ca. 2 år har været tillidsrepræsentant i Umove Bagsværd. Han har kørt bus for Umove siden december 2021. Den foreliggende sag er en prøvesag, idet toiletproblemerne på de pågældende ruter også er der på andre ruter.

På linje 10 kan der gå op til 3-4 timer, uden at chaufføren har hovedpause. Det er her ofte nødvendigt at bruge toilettet på Brønshøj Torv, som han kender, idet han stadig kører på linjen. Toilettet er næsten altid vådt og møgbeskidt, og det bruges bl.a. af narkomaner. Han undgår at bruge det, og det samme gælder mange af hans kolleger. Det kan også være lukket i flere dage ad gangen. Han har påpeget det over for Umove's driftschef, men der er ikke sket noget, da Umove ikke holder øje med standarden på toiletterne. På Ålholm Plads er toilettet fint, men bortset fra i hovedpausen er der ikke afsat tid i vagtplanen til at bruge det. I givet fald skal man kalde op til Umove og bede om tilladelse til at gå på toilettet. Passagererne skal så sidde og vente i bussen, og det lægger pres på chaufførerne.

På linje 11 er det et problem, at det offentlige toilet på Rådhuspladsen kun er åbent fra kl. 09:00-22.30. På vagten mellem Rådhuspladsen og Vigerslev kører man i ca. 3 timer, før der er hovedpause, og der er ikke noget toilet i Vigerslev. Det tager uden for myldretiden 6-7 minutter at køre til Ålholm Plads og bruge toilettet dér. Der er ikke afsat tid til det, og der er ikke nogen chauffører, der bruger muligheden. På Ålholm Plads holder man også let i vejen for de andre busser. Der er ikke noget problem på de vagter, der går til Avedøre, hvor der er gode toiletforhold.

Generelt håndterer chaufførerne problemet forskelligt, men mange lader helt være med at drikke noget før og under vagten. Køreplanerne er stramme, og der er forsinkelser hver dag. Det er som regel ikke muligt at indhente forsinkelserne via udligningstiden, og derfor bruges udligningstiden ikke til toiletbesøg. Han er enig i, at de nødtoiletter, der fremgår af Umove's oversigter, findes, men chaufførerne bruger dem ikke. Mange chauffører kender formentlig ikke til dem, og de fleste af dem ligger ikke på selve ruten. Det betyder, at man skal køre en omvej, og det generer passagererne. Han er enig i, at chaufførerne i princippet har ret til når som helst at kalde op til Umove og sige, at de skal på toilettet, men sådan oplever chaufførerne det ikke. Hvis man som chauffør kalder op, vil Umove spørge, om chaufføren ikke kan vente til næste pause. Han kender ikke som sådan til chauffører, der har været udsat for repressalier eller ubehageligheder fra Umove, fordi de har brugt deres ret til at komme på f.eks. et nødtoilet. Men det er integritetskrænkende at skulle kalde op fra bussen og sige, at man har brug for at komme på toilettet.

B har forklaret bl.a., at han er faglig sekretær i 3F. Han har indtil for nylig kørt på linje 10 og 11 og var i den forbindelse arbejdsmiljørepræsentant. Han er enig i As forklaring.

Umove's anlæg i Bagsværd åbnede i 2021, og han fik af driftschefen lov til at lave en APV. Han hjalp en del af chaufførerne med at svare på spørgsmålene, bl.a. fordi mange af dem ikke er gode til dansk. Der er mange ansatte, der er tilbageholdende med at svare på de officielle APV'er af frygt for repressalier, og fordi deres erfaring er, at det ikke hjælper noget. Han kan ikke forklare, hvorfor der er flere chauffører, der har svaret på Umove's APV end på hans egen. Han mener ikke, at Umove's APV kan bruges til noget i den foreliggende sag, fordi der ikke er spurgt ordentligt til toiletfaciliteterne. Han kan ikke pege på, at problemet med toiletfaciliteter på linje 10 og 11 har været rejst i arbejdsmiljø- eller samarbejdsudvalg. Der blev på et tidspunkt rejst en sag, men den blev lagt ned.

C har forklaret bl.a., at han er mobiliseringsansvarlig og projektchef i Umove. Han har været i busbranchen siden 2009.

Køreplanerne for linje 10 og 11 udarbejdes af Movia i samråd med kommunen og bliver sendt til Umove som operatør. Det er herefter Umove, der laver vagtplanerne. Køreplanerne og dermed vagtplanerne tager højde for myldretid, og det er derfor, der er sat forskellig tid af på den samme rute afhængig af tidspunkt på dagen. Umove kender chaufførernes generelle ønsker til vagtplaner og forsøger at tage højde for dem. Vagtplanerne bliver lavet i tæt dialog med bl.a. tillidsrepræsentanterne, og man forsøger altid at imødekomme deres synspunkter. Det kan være nødvendigt at tage spørgsmål op med Movia, og i så fald inddrager man også tillidsrepræsentanterne. Der har ligesom med andre ruter løbende været tilpasninger af vagtplanerne for linje 10 og 11.

Bortset fra den nu foreliggende sag har der ikke været klager fra chaufførerne på linje 10 og 11, og der har herunder ikke været klager over toiletforholdene. Toiletforholdene på Brønshøj Torv har ikke på noget tidspunkt været behandlet fagretligt. Der er ikke kommet påbud fra Arbejdstilsynet, og der er ikke mere sygefravær på linje 10 og 11 end i øvrigt i Umove eller i branchen som helhed. Det er nyt for ham, at der skulle være et problem for chaufførerne med at drikke væske før og under vagten. Umove gør f.eks. meget ud af at minde de relevante chauffører om at drikke væske under Ramadan og deler også selv vand og kolde drikke ud til chaufførerne på varme sommerdage. Han har ikke hørt om Bs APV før den foreliggende sag.

Han hørte første gang om sagen i januar 2022 i forbindelse med problemerne med toilettet på Rådhuspladsen. De fagretlige drøftelser har også helt overvejende angået forholdene på Rådhuspladsen, og Umove drøftede situationen med Movia. De spurgte bl.a. den lokale 7/11, om det var muligt for chaufførerne at bruge deres toiletter, men det var det ikke. Han har skrevet retningslinjerne af 31. januar 2022, og der var alene tale om en præcisering foranlediget af problemet på Rådhuspladsen. Chaufførerne kan altid og uafhængigt

af udligningstid bruge nødtoiletter langs ruten. De skal ikke bede om tilladelse, men bare kalde op til Umove og give besked. Han har ikke tidligere hørt om, at udligningstiderne skulle være for korte. Man kan ikke lægge for mange udligningstider ind, da det betyder, at passagererne skal sidde i bussen og vente, før den kan komme videre. Hvis chaufføren får brug for at besøge f.eks. et nødtoilet, er det ikke nødvendigt først at tømme bussen for passagerer. Chaufføren skal blot sikre, at bussen er slukket, før han forlader den.

D har forklaret bl.a., at hun er chefkonsulent i DI. Hun er beskæftiget med arbejdsmiljøforhold og har tæt kontakt til 3F.

Branchevejledningen om busser i rutekørsel er skrevet i samarbejde med 3F og godkendt i Arbejdstilsynet. Formuleringen om toiletfaciliteter blev nøje overvejet, og der er tale om krav til udbyderen og ikke til operatøren. For operatøren gælder, at man skal anwise et sted at gå på toilettet. Det kan godt være nødtoiletter.

E har forklaret bl.a., at hun siden august 2022 har været administrerende direktør i Umove. Hun blev ansat til at professionalisere virksomheden, og de har i dag ca. 2.000 ansatte. Heraf er der ca. 280 i Bagsværd, og ud af dem kører 10-15 på natruter

Da hun tiltrådte, fandtes der ikke trivselsmålinger i Umove. Det begyndte de med i september 2022, og målingen har nu været lavet 3 gange. En APV skal efter reglerne laves hvert 3. år, og der er i dag ansat HR-ansvarlige til at stå for det. Hun fik ved tiltrædelsen at vide, at der kunne være frygt for repressalier, og det var derfor vigtigt for hende, at alt var anonymt. Hun holder sig meget orienteret om APV'er og har alle afsluttede APV'er til rådighed. Hun har ikke før den foreliggende sag kendt til Bs APV. Det er helt OK, at den er blevet lavet, men hun forstår ikke, hvorfor den er lavet så kort tid før Umove's egen APV.

7. Parternes argumenter

3F Transport har overordnet anført navnlig, at toiletfaciliteterne på de vagter, der er omfattet af forbundets påstand, ikke er rimelige og forsvarlige.

Udover faktisk adgang til toiletbesøg skal der også indlægges tid til besøg, således at chaufførerne ikke presses af forsinkelser, fordi de skal på toilettet. Dette følger f.eks. af Arbejdstilsynets vejledning, hvorefter det af tidsplanen skal fremgå, hvor der holdes pauser, så chaufføren har mulighed for at bruge de anviste faciliteter. Af Branchemiljørådets vejledning fremgår, at der skal være toiletfaciliteter ved alle endestationer, og det er ikke opfyldt for linje 10 og 11. Nødtoiletter er ikke tilstrækkelige til at opfylde de krav, der fremgår af reglerne.

Særligt for linje 10 gælder, at hovedpausen holdes på Ålholm Plads, hvor der er gode toiletfaciliteter. Men i de op til ca. 3 ½ timer, der går forud for hovedpausen, er der hverken pause, chaufførskift eller udligningsophold på et stop med rimelige toiletforhold. Det er rigtigt, at bussen adskillige gange stopper på Ålholm Plads, men chaufføren kan ikke uden videre forlade bussen, der også ofte vil holde i vejen for andre busser. Det offentlige toilet på Brønshøj Torv lever langt fra op til standarden for et rimeligt toilet, og på Åmarken St., der er endestation, er der ikke toiletter.

Særligt for linje 11 gælder, at de fleste vagter ikke kører til Avedøre St., hvor der er gode toiletfaciliteter, men kun til Vigerslev, hvor der ikke er toiletter. Det offentlige toilet på Rådhuspladsen er kun åbent i dagtimerne, og der er derfor ikke toiletfaciliteter i aften- og nattetimerne.

DI Overenskomst I har overordnet anført navnlig, at toiletfaciliteterne på de omhandlede ruter er tilstrækkelige til at opfylde de gældende krav.

Det fremgår af de relevante regelsæt, at det af tidsplanen skal fremgå, hvor der holdes pauser, så chaufføren har mulighed for at benytte de anviste faciliteter, og at der herudover skal sikres chaufførerne pause- og toiletmuligheder på anden rimelig og forsvarlig måde. Chaufførerne på linje 10 og 11 kan altid af deres vagtplan se, hvornår de har overenskomstmæssige pauser. De kan altid komme på toilettet, når de har længere pauser, og de har altid maksimalt 15 minutter til nærmeste toilet. I de sjældne tilfælde, hvor der opstår uopretteligt behov for at komme på toiletter, kan chaufføren kalde op til Umove's driftscentral og få anvist nærmeste toilet. Chaufføren kan godt forlade bussen, mens den er i rute, og bussen skal ikke forinden tømmes for passagerer. Det har ikke betydning, at nogle af toiletterne på ruterne er nødtoiletter, eller at nogle af nødtoiletterne ligger nogle få minutter fra den planlagte rute.

Umove er ikke herudover forpligtet til at sikre toiletfaciliteter ved alle endestationer på linje 10 og 11. Et sådant krav kan ikke for operatørens vedkommende udledes af arbejdsmiljøreglerne og ville heller ikke være muligt at opfylde, da det er Movia, der fastlægger busruterne og dermed bestemmer, hvor endestationerne skal være. Under alle omstændigheder har Umove sørget for toiletfaciliteter enten ved eller tæt på endestationerne for linje 10 og 11, dvs. Åmarken St., Brønshøj Torv, Rådhuspladsen St. og Avedøre St.

8. Opmandens begrundelse og resultat

8.1. Baggrund og problemstilling

Sagen angår, om toiletfaciliteterne for buschauffører på nærmere angivne vagter med Umove A/S som operatør opfylder kravene i overenskomstbestemte og offentligretlige regelsæt.

Det fremgår af bilag 15 til Overenskomst (2023-2025) mellem DI Overenskomst I (AKT) og 3F Fagligt Fælles Forbund, Transportgruppen, for rutebilchauffører og garagearbejdere, at der er "enighed om, at bestemmelserne om velfærdsforanstaltninger i §§ 10-12 i bekendtgørelse nr. 290 af 5. maj 1993 om skiftende arbejdssteders indretning fremadrettet anses for at være en del af Lands- og Tillægsoverenskomsten, og at sager om overtrædelse heraf følgelig kan rejses i det fagretlige system, jf. § 1 og § 2, nr. 4 i bekendtgørelse nr. 1156 af 25. november 2004 om begrænsning af Arbejdstilsynets tilsyn med overholdelse af visse arbejdsmiljøregler (med senere ændringer)."

Parterne er enige om, at voldgiftsretten herefter kan bedømme sagen efter de regelsæt, der er omtalt i pkt. 5 ovenfor.

3F Transport mener, at toiletfaciliteterne på de ruter, der er omfattet af forbundets påstand, ikke er rimelige og forsvarlige. DI Overenskomst I er ikke enig og mener, at faciliteterne lever op til de fastsatte krav.

8.2. Generelt om kravene til toiletfaciliteter

Krav til toiletfaciliteter for chauffører på de vagter, som sagen angår, er navnlig fastsat i §§ 10-12 i bekendtgørelse nr. 290 af 5. maj 1993 om skiftende arbejdssteders indretning.

Det må lægges til grund – og anses for forudsat af Arbejdstilsynet, jf. pkt. 5.2 ovenfor – at det ikke er muligt på busruter som de foreliggende at etablere toiletfaciliteter i overensstemmelse med bekendtgørelsens § 11. Det følger herefter af § 12, at Umove som arbejdsgiver skal sikre sig, at de ansatte har adgang til toiletfaciliteter på "anden rimelig og forsvarlig måde", f.eks. ved "passende ophold på egnede steder."

Tilsvarende fremgår af Arbejdstilsynets vejledning af 1. september 1998 om velfærdsforanstaltninger ved skiftende arbejdssteder. Her fremgår det også, at de ansatte kan "henvises til at bruge offentligt toilet (adgang direkte fra offentlig vej) eller publikumstoilet (beregnet til kunder i supermarked, gæster i cafeteria mv.), dog forudsat, at arbejdsgiveren sikrer sig samt fører kontrol med, at de er af en forsvarlig hygiejnisk

standard." Det fremgår endvidere, at det "af tidsplanen [skal] fremgå, hvor der holdes pauser, så chaufføren har mulighed for at benytte de anviste faciliteter."

Af det nævnte brev af 25. september 2000 fremgår, at de ansatte skal have mulighed for at komme på toiletet med "rimelige intervaller", og at det ikke er "muligt at fastsætte noget eksakt interval, ej heller noget længste interval."

Det kan ikke udledes af de nævnte regelsæt, at Umove er ansvarlig for at stille toiletfaciliteter til rådighed ved endestationerne, så længe faciliteterne på den pågældende rute i øvrigt lever op til de fastsatte krav. Et krav om toiletfaciliteter ved endestationerne fremgår ganske vist af Branchevejledning om busser i rutekørsel, men kun i forhold til udbyderen (dvs. Movia). Det må i den forbindelse antages, at Umove under alle omstændigheder ikke ville være i stand til at opfylde et sådant krav, da det efter det oplyste er Movia og ikke Umove, der fastlægger de enkelte ruter, herunder deres endestation.

Det kan heller ikke udledes, at kravene til toiletfaciliteter ikke kan opfyldes ved anvisning af det, der i sagen er omtalt som nødtoiletter, f.eks. offentlige toiletter eller kundetoiletter, som ligger på eller i rimelig tilknytning til de pågældende ruter, og som er af forsvarlig hygiejnisk standard. En sådan mulighed må også anses for forudsat i Arbejdstilsynets vejledning.

Overordnet gælder, at Umove ikke kun på det generelle plan, men også i de enkelte tilfælde, skal understøtte chauffører, der har behov for adgang til toiletfaciliteter. Det indebærer bl.a., at Umove ikke må forsøge at påvirke en chauffør, der kalder op og meddeler, at han eller hun har konkret behov for adgang til faciliteter, til at vente med dette til en senere pause.

8.3. Konkret om forholdene på de omhandlede vagter

Spørgsmålet er herefter, om toiletfaciliteterne på de omhandlede vagter lever op til de nævnte krav. Da kravene ikke er præcist angivet i regelsættene, men til dels ved generelle udtryk (f.eks. "rimelig" og "forsvarlig"), må vurderingen i et vist omfang bero på et skøn.

Efter de fremlagte bilag og bevisførelsen må det for så vidt angår linje 10 lægges til grund, at der er faste toiletter på Ålholm Plads og Brønshøj Torv, og at der er nødtoiletter ved Friheden St. og på Bellahøj.

For så vidt angår linje 11 må det lægges til grund, at der er faste toiletter på Rådhuspladsen St. (fra kl. 09:00-22:30) og på Avedøre St. (idet dog kun én af de omhandlede vagter kører hertil), og at der er nødtoiletter på Nørreport St., Toftegårds Plads og Ålholm Plads samt ved Hvidovre Hospital.

Det må endvidere lægges til grund, at der på intet tidspunkt på vagterne er mere end 15 minutters kørsel til et toilet, herunder et nødtoilet. Det må anses for usikkert, om toiletet på Brønshøj Torv er af forsvarlig hygiejnisk standard, men problemstillingen er efter det oplyste ikke rejst fagretligt eller påtalt af Arbejdstilsynet. Der foreligger ikke oplysninger om tilsvarende problemstillinger med de øvrige nævnte toiletfaciliteter.

For så vidt angår de praktiske muligheder for at bruge toiletfaciliteterne må det lægges til grund, at de er klart bedst i forbindelse med de hovedpauser, der fremgår af vagtplanerne, og det må antages, at behovet for toiletfaciliteter i løbet af en vagt i væsentligt omfang kan dækkes under disse pauser. Med hensyn til tilfælde, hvor en chauffør uden for hovedpauserne har behov for toiletfaciliteter, må det lægges til grund, at chaufføren altid fra bussen kan kalde op til Umove og meddele, at der er behov for at opsøge f.eks. et nødtoilet. Som anført i Umove's oversigt af 31. januar 2022 og af C i hans forklaring for voldgiftsretten er der ikke

tale om, at chaufføren skal have tilladelse til at opsøge et toilet, og der er ikke oplyst om tilfælde, hvor chauffører – hvad der ville være klart retsstridigt – har været udsat for repressalier eller lign., fordi de havde behov for at opsøge toiletfaciliteter.

Uanset at jeg har forståelse for, at det ikke i alle tilfælde kan være optimalt for chaufførerne at skulle opsøge toiletfaciliteter på de anførte måder, er der herefter ikke grundlag for at fastslå, at der foreligger en tilsidesættelse af de gældende regelsæt. Jeg bemærker i den forbindelse, at det som forklaret af C måtte antages at give anledning til praktiske vanskeligheder at lægge væsentligt flere udligningstider ind i vagtplanerne.

Sammenfattende finder jeg, at der ikke er grundlag for at fastslå, at toiletfaciliteterne på de omhandlede vagter er i strid med de krav, der fremgår af de overenskomstbestemte og offentligretlige regelsæt.

8.4. Konklusion

Jeg tager DI Overenskomst I's påstand om frifindelse til følge.

T h i b e s t e m m e s :

DI Overenskomst I for Umove A/S frifindes.

Parterne skal betale egne sagsomkostninger og skal hver betale halvdelen af opmandens honorar.

København, den 5. december 2024

Jørgen Steen Sørensen